

بسمه تعالی

لزوم ترویج فرهنگ وقف در عصر حاضر

نویسنده: رویا صفری

طلبه سطح سه

مرکز تخصصی ریحانه النبی (س) رشت

ایمیل:

royasafaritamrin@mihanmail.ir

چکیده:

با توجه به اینکه وقف یکی از سنت های حسنه مورد تاکید اسلام است؛ لزوم ترویج فرهنگ وقف؛ به عنوان یکی از عمده ترین زیرساخت های اقتصادی جهان اسلام و عنصر زمینه ساز پیشرفت جامعه اسلامی و از ضروریات جامعه است. لزوم شناخت اولویت های وقف ابتکار عمل و ایجاد طرح های نو و توجه به واقفین لازمه ترویج فرهنگ وقف در عصر حاضر است. جهت گسترش این فرهنگ غنی اسلامی لزوم ترویج وقف های نو از جمله وقف فرهنگی، مشارکتی و... حائز اهمیت است.

کلیدواژه: وقف، فرهنگ سازی وقف، ترویج وقف

مقدمه :

وقف به عنوان یکی از سنت های حسنه اسلامی از زمان حیات پیامبر « صلی الله علیه وآله وسلم » مورد توجه جامعه اسلامی بوده است. وقف یک حرکت اجتماعی ، فرهنگی، اقتصادی، و حتی سیاسی است. این نهاد تاکنون توانسته است بسیاری از مشکلات جوامع اسلامی را به شکل مناسب مورد توجه قرار داده و درصدد حل آنها باشد. نهاد وقف ، نه تنها در اسلام بلکه در ادیان مختلف و نه تنها در جامعه اسلامی بلکه در جوامع دیگر نیز وجود داشته است؛ و هنوز به عنوان یکی از منابع مهم خیریه اجتماعی به شمار می آید. (فرهنگ وقف مفاهیم بنیادین فرهنگ اسلامی ، حسن بشیر، ص 16) . بعد از پیروزی شکوهمند نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، روز 27 صفر به عنوان «روز وقف» نام گذاری شد تا این سنت حسنه هم چون چتری بزرگ، سایه خود را بر سر تمامی نیازمندان و محرومان بگستراند؛ و جامعه اسلامی را از تهی دستی نجات دهد و بسیاری از مفاسد اجتماعی و اخلاقی از جامعه رخت ببندد. در این مقاله سعی شده است پس از بررسی اهمیت و ضرورت وقف شیوه های فرهنگ سازی این سنت حسنه به قدر توان بیان شود.

معنای وقف در لغت و اصطلاح

وقف در لغت نامه های فارسی به معنای ایستادن. (دهخدا؛ علی اکبر؛ ذیل واژه وقف) ، درنگ کردن ، تخصیص ملک یا مالی برای مصرف کردن در اموری که وقف کننده تعیین کرده است (فرهنگ معین؛ ذیل واژه وقف) وقف در اصطلاح فقه مطرح می شود و عبارت است از اینکه شخصی عین مال خود را حبس دائم کند و منافع آن را شرعا و به رایگان در اختیار تاسیسات یا شخص یا اشخاص مخصوص بگذارد (موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت (ع)).

جایگاه وقف در اسلام

از جالب ترین تعالیم اجتماعی اسلام که بر اساس تعاون و حس نوع دوستی بنا نهاده شده، مساله وقف و صدقات جاریه است. هدف اصلی از وقف، تامین و تثبیت محل سکونت و منبع ارتزاق و تامین قسمتی از نیازمندیهای عمومی و گسترش فرهنگ و تشویق به احداث بناهای علمی، بهداشتی و مذهبی است. اسلام با این کار یک برنامه عالی انسانی را بنیانگذاری کرد که در اثر آن عواطف بشر دوستی زنده شد. اسلام با این ابتکار تا آن جا در روح و اخلاق مردم اثر گذاشت که از مال خودچشم می پوشند و باوقف کردن قسمتی از اموال خویش به نفع کسانی که باید حمایت شوند وسیله آسایش آنان را فراهم می کنند و نیازمندیهای نسلهای آینده را نیز از طریق وقف تامین می کنند. فقه اسلام در چهارده قرن قبل برای وقف اهمیت خاصی قایل گردیده و یک بخش مهم و تقریباً مفصل از کتب فقه و حدیث و قوانین اسلامی ویژه احکام و مقررات وقف و صدقات جاریه و کارهایی است که برای عموم مردم مفید است. اسلام با طرح مساله وقف و تشویق به صدقات جاریه از یک طرف اختیارات و نظرات مالک را نسبت به ملک خود (حتی سالها پس از مرگش) محترم و نافذ شمرده و از طرفی قدم اساسی را در راه گسترش علم و دانش و پرورش دانشمندان برداشته و بنای عمران و آبادی شهرها و روستاها و رفاه عموم را حتی در بیابانها و جاهای دور از آبادی پایه ریزی نموده است.

در قرآن مجید آیه‌ای که بر وقف و احکام فقهی آن صراحت داشته باشد وجود ندارد، ولی می توان از باب اولویت با آیات مربوط به «احسان و انفاق»، «قرض الحسنه»، «تعاون» و «صدقه»، به جواز؛ بلکه رُجْهان و استحباب آن استدلال کرد.

یکی از این آیات، آیه «بَرِّ» است: «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ» (آل عمران / 92) هرگز به حقیقت

نیکوکاری نمی رسید، مگر اینکه از آنچه دوست می دارید [در راه خدا] انفاق کنید.» بنا بر این آیه نهایت نیکی زمانی است که انسان آنچه را که دوست دارد در راه خداوند انفاق کند. یکی از بهترین مصادیق انفاق، وقف است. بنابراین می توان یکی از مصادیق این آیه را مسأله وقف دانست.

ضرورت فرهنگ سازی وقف

اگر به مقوله وقف، به طور همه جانبه نگریسته شود و اهمیت این سنت نبوی آشکار شود، سهم عمده ای در تحول ساختار فرهنگی و توسعه علمی و اقتصادی کشور ایفا خواهد کرد وقف، زمینه ساز و بستر ساز تحقق اهداف دین و مقاصد شریعت است. اگر دین را برنامه ای برای ارتقای ابعاد انسانی آدمی و تأسیس جامعه ای مطلوب بدانیم، وقف، پاره ای از آن برنامه برای نیل به آن اهداف است.

وقف از یک طرف وسیله ای بسیار خوب برای ایجاد انس، الفت و همبستگی بین مسلمانان است و از طرف دیگر وسیله ای برای تألیف قلوب مردم غیر مسلمان می باشد (شهابی، 1343). وقف جامعه را از آلودگیها و ناخالصیها پاک می کند و راه را برای تزکیه آن همواری سازد.

از طرف دیگر، سنت پسندیده وقف، مصداق های موثر کارآفرینی یا کارگشایی اجتماعی هستند. کنش های خیرین نیکوکار در تأسیس و بهره برداری از مدارس آموزشی در مناطق محروم، تأسیس و راه اندازی بیمارستان های خیریه از طریق موقوفات، مراکز نگهداری ایتام و حمایت های مادی و معنوی از نیازمندان در راستای قرب الهی مصداق های بارزی از فعالیت های خیر خواهانه و نوآورانه در کشورهای اسلامی از جمله ایران اسلامی هستند که سنت حسنه ی وقف دائمی دارایی و اموال شخصی، در گسترش این نوع برنامه های توسعه انسانی بسیار مؤثر واقع شده است. وقف نهادی است که از طریق آن می توان بخش قابل توجهی از مشکلات و تنگناهای جامعه را شناخت و اموال و دارایی های افراد نیکوکار را داوطلبانه در جهت رفع آنها به کار بست. این

نقش صدا و سیما در گسترش وقف

متأسفانه اطلاع‌رسانی درباره‌ی فواید و کارکردهای وقف در جامعه از سوی صدا و سیما بسیار ضعیف است. در تلویزیون ما انواع پفک نمکی تبلیغ می‌شود ولی درباره‌ی وقف هیچ کاری صورت نگرفته است. در این زمینه سازمان صدا و سیما موظف به اجرای این موارد می‌باشد:

- 1- معرفی واقفان از طریق سیما، مصاحبه با آنها، تهیه‌ی سریال تلویزیونی از زندگی واقفان بزرگ تا به عنوان الگو در جامعه مطرح شوند و تشویقی برای کسانی که به وقف اهمیت می‌دهند باشد؛
- 2- نقل آرای مذاهب فقهی اسلامی در مسایل مربوط به وقف از طریق برنامه‌های تلویزیونی؛ مثلاً در برنامه‌ی «درس‌هایی از قرآن» لاقلاً به موضوع وقف نیز اشاره شود؛
- 3- تهیه‌ی فیلم و سرود درباره‌ی وقف؛
- 4- آموزش به مردم در زمینه‌ی وقف و اینکه چه چیزی را برای چه وقف کنند. این آموزش می‌تواند هفته‌ای یک شب به مدت بیست دقیقه در یکی از شبکه‌ها پخش شود. در این برنامه با دعوت از مدرسان حوزه‌ی علمیه‌ی قم و مراجع تقلید فواید، مقاصد و نحوه‌ی اجرا و مصارف وقف را برای مردم مشخص کنند؛
- 5- تهیه‌ی فیلم از موقوفات کشورهای اسلامی به منظور آشنایی مردم با کارکردهای وقف در آن کشورها؛ برگزاری مسابقه.

راهکارهای ترویج وقف

توجه خاص به واقفین

باید از واقفین و نیکوکاران خیراندیش تجلیل کنیم و آنها را به جامعه معرفی نمائیم. آنهایی را که از دنیا رفته اند یاد کنیم. تشویق و احترام به واقفین سبب توجه به این فرهنگ انسانی و اسلامی می شود. علاوه بر این، سؤال این است که در نشریات، در مجلات و کتب عمومی و انتشارات چقدر به وقف که حقش هست پرداخته شده است. همچنین توجه نویسندگان و پژوهشگران به این موضوع چقدر بوده است؟ تجلیل از کسانی که نسبت به ترویج فرهنگ وقف فعالیت داشته اند اقدام دیگری است که باید به آن توجه شود. البته برای موفقیت در این زمینه لازم است همه مسئولین و نهادها و سازمانها، برای گسترش این سنت نیکو همکاری کنند.

آثارخروی وقف

کسی که از دنیا می رود پرونده او برای همیشه بسته می شود؛ اما کسانی که باقیات صالحاتی از خود بر جای گذاشته اند یا فرزند خوبی تربیت کرده اند؛ یا آثار علمی و تألیفی برجای نهاده اند؛ پرونده شان بسته نخواهد شد و تا دنیا باقی است و آن موقوفه پابرجاست در پرونده او اعمال خیر ثبت می شود او در این دنیا نیست و دستش از دنیا و انجام اعمال خیر کوتاه است، اما موقوفه او باقی است چرا که یک صدقه جاریه است و تا قیامت این وقف باقی است و پرونده آن مختومه نمی شود و به صاحبش خیر و نیکی می رساند.

آثار فردی و اجتماعی وقف

اگر مردم با آثار فردی و اجتماعی وقف در زندگی، بیشتر آشنا شوند، فرهنگ وقف بهتر در بین مردم رایج می شود. وقف برکات زیادی در عرصه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به دنبال دارد و نیاز است صاحب نظران،

دانشمندان و علما و اندیشمندان در زمینه آثار، دستاوردها و ثمرات آن قلم بزنند و سخن برانند. قطعاً هر انسانی دوست دارد از او به نیکی یاد شود و ذکر خیر او بشود. یکی از بهترین راه هایی که می تواند برای انسان باقیات الصالحات باشد وقف است. چرا که افرادی که از مواهب وقف و موقوفه بهره مند می شوند در حق واقف دعای خیر می کنند.

معرفی واقفان خیراندیش به جامعه

هرچند بسیاری از افراد خیر که پا در مسیر وقف و توسعه‌ی موقوفات گذاشته‌اند، هیچ نیازی به معرفی و تشویق ندارند و عموماً کمترین تمایلی به طرح اقدامات مفید و ارزشمند خود نشان نمی‌دهند، اما این امر وظیفه‌ای را از دوش مسئولان و متولیان برنمی‌دارد. معرفی افراد خیر و نیکوکار و انعکاس اقدامات ارزشی و ماندگار آنان می‌تواند به صورتی کارآمد بر فضای معنوی جامعه تأثیر بگذارد. با معرفی واقفان نیک‌اندیش که با توان و سرمایه‌ی خویش زمینه‌ی رفع بخشی از مشکلات جامعه و خدمت به مردم را فراهم آورده‌اند، بذر عاطفه و خیرخواهی در جامعه کشت می‌شود و عطر خوش معنویت، ایثار، اخلاص و دیگرخواهی در فضای جامعه پراکنده می‌گردد.

مجموعه‌ای از فعالیت‌های اطلاع‌رسانی و ترویجی در قالب برگزاری جشنواره‌ی تجلیل از واقفان در هر شهر و منطقه، معرفی آنان به جامعه به وسیله‌ی رسانه‌های گروهی به ویژه روزنامه های محلی، ساخت فیلم، چاپ و انتشار یادنامه‌ی واقفان و ... از جمله کارها و اقدامات ضروری است که می‌تواند بر روند فرهنگ وقف و خیرخواهی در جامعه تأثیر مثبت بگذارد. این‌گونه است که می‌توان از خیرخواهان و نیکوکاران الگوهای شایسته‌ای برای دیگران ساخت.

نتیجه گیری

عمل به سنت حسنه وقف ؛ که به صورت غیرمستقیم در قرآن کریم و به طور مستقیم در سیره ائمه(علیهم السلام) بیان شده است. مهمترین راه گسترش فرهنگ وقف می باشد. یکی از مهمترین قدم ها در ترویج فرهنگ وقف داشتن برنامه ریزی و رویکرد اصولی در جهت دهی افکار عمومی می باشد. همچنین ابتکار و ایجاد طرح های نو لازمه ترویج فرهنگ وقف در عصر حاضر است. بهترین نوع وقف که گونه های مختلف از وقف را شامل می شود وقف فرهنگی در عصر حاضر است. برای رسیدن جامعه به پیشرفت و رشد اقتصادی در عصر حاضر وقف جهت گسترش علم به عنوان اولویت باید مدنظر مسئولان و واقفین قرار بگیرد. در این راستا نقش سازمان اوقاف و صدا و سیما در فرهنگ سازی این سنت حسنه بسیار حائز اهمیت است.

فهرست منابع

- 1- آرمون، عسگر. اسدی، عبدالله. (1389). آسیب شناسی فرهنگ وقف در جامعه، WHC.IR.
- 2- بشیر، حسن. (1393). فرهنگ وقف (مفاهیم بنیادین فرهنگ اسلامی)، ناشر: فرهنگ اسلامی، تهران.
- 3- دهخدا، علی اکبر. (1377). فرهنگ لغت ، انتشارات: دانشگاه تهران، ج 15 .
- 4- رقیه بابایی، ترویج فرهنگ وقف، WWW.WHC.IR
- 5- زرگی ، مهدی . (1373). راههای ترویج فرهنگ وقف و ایجاد موقوفات جدید در جامعه، فصلنامه ی وقف میراث جاودان،، سال اول، شماره 2.
- 6- سایت پژوهشکده باقرالعلوم، PAJOOHE.IR
- 7- شهابی، علی اکبر. (1343). تاریخچه وقف در اسلام، دانشگاه تهران، تهران.
- 8- فصلنامه ی علمی-پژوهشی، علوم انسانی، سال دوازدهم، دانشگاه الزهرا(س) شماره 43، پاییز 81
- 9- قرآن کریم
- 10- معین، محمد. (بی تا). فرهنگ فارسی معین، انتشارات ثامن، تهران، ج 6.
- 11- موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت علیهم السلام ، AHLOBAIT.COM